

М. С. Дорошко (Київ)

Міжнародна наукова конференція «Бабин Яр: історія та її уроки»

2—4 жовтня 1991 р. в столиці України відбулася міжнародна наукова конференція «Бабин Яр: історія та її уроки», присвячена 50-річчю трагедії Бабиного Яру. Її організували Інститут історії України АН України, Товариство єврейської культури України та Інститут пам'яті жертв і героїзму єврейського народу «Яд Вашем» (Ізраїль). В роботі конференції взяли участь науковці та свідки масового геноциду в роки другої світової війни із США, Канади, Австралії, Великобританії, ФРН, Ізраїлю, Польщі, Республіки Беларусь, Росії та України.

Вступним словом учасників та гостей конференції привітав заступник прем'єра України, голова організаційного комітету по відзначенню сумного ювілею — 50-річчя початку масових розстрілів євреїв у Бабиному Яру — акад. С. В. Комісаренко. Він зазначив, що Бабин Яр — перший акт так званого «остаточного розв'язання» нацистами єврейського питання, яке передбачало не тільки знищення євреїв, а й значне зменшення чисельності ряду християнських народів: поляків, росіян, українців, литовців та ін. Бабин Яр — логічний взірєць страхітливої теорії і практики антисемітизму.

Перед початком пленарних засідань конференції слово було надано її співголовам — директору Інституту історії України АН України акад. Ю. Ю. Кондуфору та директору Інституту «Яд Вашем» д-ру І. Араду.

На жаль, протягом тривалого часу, відзначив акад. Ю. Ю. Кондуфор, радянська історична наука замовчувала справжні масштаби і наслідки трагедії Бабиного Яру. Тому конференція, котра проходить через 50 років після страшної події, покликана дати відповідь на цілий ряд питань, що досі висвітлювались в історичній літературі необ'єктивно.

І. Арад наголосив на тому, що після 50-річного замовчування в СРСР, нарешті, вперше, вже в незалежній Україні, вчені зібралися розглянути питання єврейського геноциду на окупованих нацистською Німеччиною територіях Радянського Союзу. Євреї СРСР стали першими жертвами масового винищення їх у масштабах всієї Європи. Бабин Яр у тисячолітній історії єврейського народу став символом національної катастрофи. Радянська історіографія розглядала гітлерівський терор щодо євреїв як частину загального терору проти громадян СРСР і не хотіла визнати унікальності долі євреїв за німецької окупації, хоч вони переслідувались жорстокіше, ніж інші народи. Нам потрібно, підкреслив І. Арад, дослідити не тільки роль німецьких окупаційних властей у голокості євреїв, але й місце та участь у цьому колаборантів.

Професор Ратгерського університету (США) Т. Гунчак у своїй доповіді про українсько-єврейські стосунки під час другої світової війни наголосив, що це — не тільки історична проблема, яку можна вивчати виключно на підставі архівних матеріалів. Вона має ще й психологічний вимір. Нам треба відверто й чесно оцінювати міфи, що їх українці та євреї створили про себе та про свою роль в історії. Адже саме з «міфології» постали негативні стереотипи, котрі деякі безвідпо-

відальні автори монографій підносять до рівня національної політики, тримаючи тим самим єврейську й українську громади у стані конфронтації. Єврейсько-українські взаємини, наголосив Т. Гунчак, ніколи не розвивалися самостійно. Завжди був третій чинник: у ранніх часах втручалися поляки, а в ХХ ст. — два тоталітарні монстри: нацистський і комуністичний.

Значний резонанс на конференції мали наукові доповіді проф. М. В. Ковалю «Голокост на Україні і українське населення», доц. В. М. Вашкевича «Висвітлення німецько-фашистської окупаційної політики на Україні в радянській історіографії», Б. А. Мартиненка (всі — Україна), «Бабин Яр та нацистський геноцид єврейського народу на Україні», які поставили за мету розкрити механізм геноциду єврейського населення на Україні.

Про пошуки злочинців, винних у геноциді, йшлося у виступах колишнього неповнолітнього в'язня фашистських концтаборів «Мертва петля» та «Освенцім» А. Г. Зусмана й австралійського слідчого Б. Томпсона. Єврейське жіноцтво як об'єкт фашистського геноциду на Україні обрала темою своєї доповіді доц. В. Я. Галаган (Україна). А польський науковець д-р Ч. Мадайтчик розповів, що гітлерівці після перемоги над Францією передбачали створити резервації для євреїв на Мадагаскарі, але згодом відмовилися від цього наміру. Громадський інтерес становила доповідь канд. іст. наук В. С. Ковалю (Україна) «Другий варіант «Протоколів сіонських мудреців».

Про необхідність інтенсивного вивчення великих масивів документів, що стосуються проблеми геноциду проти євреїв у роки другої світової війни йшлося у виступах науковців інституту «Яд Вашем» д-рів А. Вайса та Й. Бурга, а також д-рів Б. Осадчука (ФРН), Д. Абрамовича (Канада) та ін.

Проблемі геноциду єврейського населення Харкова в період гітлерівської окупації присвятили свої наукові повідомлення доц. Ю. М. Ляховицький та С. Я. Бріман (обидва — Україна). Вчені з України проф. Р. Я. Мирський, д-р іст. наук Ю. Г. Штеренберг виступили з доповіддю «Янівський концтабір як пам'ятник жертвам голокосту галицького єврейства».

Складний і суперечливий темі присвятили свої виступи О. О. Шлаєн і В. А. Фельдман (обидва — Україна) «Єврейський геноцид у Бабиному Яру і участь у ньому колабораціоністів» та І. М. Левітас (Україна) «Рятування євреїв українським населенням».

Концептуально нові паралелі містили доповіді зарубіжних учених д-рів Ш. Редліха, Д. Порат, Ш. Спектора з Ізраїлю, Т. Прекерової та К. Дуніна-Васовича з Польщі, Ю. Шаттона та Й. Йеккеля (обидва — ФРН). Цікаві думки висловили білоруські вчені канд. іст. наук О. М. Литвин і В. І. Гуленко, С. Я. Єлисаветський (Україна). Проблеми «Бабин Яр та гітлерівський геноцид інтелігенції й військовополонених» торкнувся в своєму виступі д-р іст. наук В. Ю. Король (Україна).

Значний інтерес викликали доповіді відомих фахівців з даної проблеми з Великобританії д-ра М. Гілберта, який розповів про ставлення урядів Великобританії та США до німецького геноциду на Україні та в Європі і д-ра Д. Фокса, котрий торкнувся теми боротьби Гітлера проти «єврейсько-більшовицької» ідеології, розповів про акції айнзатцгруп на Україні в 1941 р.

На заключному засіданні конференції було підбито підсумки її роботи, прийнято ряд звернень, у тому числі й до Верховної Ради України, де міститься просьба прийняти Заяву, в якій наголосити, що масове знищення євреїв у роки другої світової війни є тяжким злочином проти людяності.